

Михайлюк Н. В.

*старший викладач кафедри іноземних мов
та міжкультурної комунікації,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця*

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКО-ОСМАНСЬКИХ ВІДНОСИН

Протягом декількох століть «турецький фактор» для України був одним з визначальних: до другої половини XVIII ст. Османська імперія була не тільки найближчим сусідом, але і володіла частиною української території. Турецький вплив на культуру, мову, побут та інше був чималим – навіть структура Запорізької Січі, костюм і тактика козаків багато в чому були запозичені у антагоністів-яничарів. В результаті запорожці були одними з небагатьох, хто міг на рівних протистояти незламній османській піхоті.

З третьої чверті XV в. Османська імперія почала активне просування в Північне Причорномор'я. У 1475 р. яничари захопили ряд кримських міст і генуезьких колоній, а також князівство Феодоро – в 1478-му кримський хан визнав себе васалом султана. Трохи пізніше османи взяли під свій контроль північ материкового узбережжя Чорного моря.

Якщо раніше набіги кримців були скоріше спорадичними, то, отримавши підтримку Туреччини і доступ на її бездонний ринок рабів, татари почали регулярно навідуватися в Україну – велика частина захопленого ясиру виявлялася в турецькій неволі.

На землі нинішньої України османи вторглися в 1498-1499 рр., але це була не спроба захоплення територій, а каральна експедиція. Раніше король Казимир IV Ягеллончик активно втрутився у внутрішні молдавські чвари і їх конфлікт з османами, його політику продовжив король Ян I Ольбрахт.

Диван цього не пробачив, і в 1498-му яничари під командуванням Балі-паші перейшли Дністер і вторглися на землі польського короля. Турки ґрунтовно спустошили Поділля і Галичину, захопивши в полон понад 100 тис. людей. Яничари дійшли аж до Перемишля, а татари ґрунтовно пограбували Поділля і Волинь.

У відповідь на регулярні татарські набіги розрізнені ватаги козаків до середини XVI ст. об'єдналися на Січі. Козаки здійснювали зухвалі нальоти на причорноморські турецькі міста і доходили мало не до передмість Стамбулу-Константинополя. При цьому головною метою

походів, як і у татар, був грабіж. Красиві байки про походи заради звільнення бранців виникли набагато пізніше.

Одним з перших козацьких флотоводців був отаман Самійло Кішка (1530-1602). Ватаги під його керівництвом здійснювали напади на Ізмаїл, Кілію, Аккерман, Очаків, Гезлев (Євпаторію), а також активно грабували купецькі кораблі.

Самим же масштабним був наліт гетьмана Петра Сагайдачного, який атакував 1616 р. Кафу (Феодосію) – найбільше турецьке місто Північного Причорномор'я. У похід вирушило 6 тис. козаків на 150 чайках. Козаки стали володарями багатьох трофеїв, а заодно (рідкісний випадок) звільнили кілька тисяч невільників.

У 1616 р. герцог Карл Гонзага де Невер, що вважався нащадком останнього візантійського імператора Костянтина XI Палеолога, створив Лігу християнської міліції (*Ordre de la Milice chrétienne*) – лицарський орден, націлений на протистояння Османській імперії. Представники ордену, знаючи радикальні антитурецькі настрої запорожців і Петра Конашевича-Сагайдачного, вели з січовиками активні переговори про колективний вступ в «міліцію», але вони закінчилися нічим.

Найгучнішу перемогу над турками Сагайдачний здобув під час знаменитої Хотинської битви 1621 р. Бій тривав понад місяць – з 2 вересня по 9 жовтня – і став найбільшою битвою у всій історії Речі Посполитої.

На перший погляд, результатом битви стала бойова нічия, що дало можливість кожній зі сторін оголосити про перемогу. Кордони залишилися ті ж, а король навіть визнав контроль султана над Молдовою. Кримському ханству заборонялося здійснювати набіги на землі Речі Посполитої, а запорожцям – ходити в походи на Крим і Туреччину. Головним же підсумком стало припинення Османською імперією війни і відмова на тривалий час від планів експансії в Європу. Стратегічно це була абсолютна перемога християнського воїнства, причому роль козаків Сагайдачного була ключовою. На жаль, сам гетьман отримав важке поранення і через пів року помер.

До середини XVII ст. антитурецька і антитатарська складова в політиці і ідеології козацтва були ключовими. Козаки розглядали себе як православний лицарський орден, що протистоїть бусурманам. Церковні і політичні діячі України взагалі бачили свою історичну місію в повному витісненні турків і татар з північних берегів Чорного моря.

Ситуація кардинально змінилася в 1648 р., коли під керівництвом Богдана Хмельницького почалася війна козаків з поляками. Гетьман мав гостру потребу в союзниках. Перш за все в мобільній кінноті. Запорожці

ж, незважаючи на гарний кінообраз вершника на баскому коні, були переважно пішими.

На початку 1648 р. Хмельницький підписав з ханом договір про союз. Восени того ж року полковник Филон Джалалій, відправлений гетьманом з дипломатичною місією до Стамбула, підписав союзний договір ще й з османами. Згідно з цим документом Україна визнавалася самостійною державою, а кримському хану заборонялося здійснювати набіги на підконтрольну гетьману територію.

Але в тому ж році, після повалення султана Ібрагіма I, господарем головного палацу Османської імперії Топкапи став малолітній Мехмед IV. Всі відносини з Україною він передоручив своєму васалові – хану Іслам-Гірею III. Переговори з новим султаном поновилися тільки в 1650 р. Планувалося, що Україна стане васалом Османської імперії – як Молдавія і Валахія. Це був непоганий варіант: Стамбул у внутрішні справи васалів не втручався, все обмежувалося невеликою даниною і необхідністю відправляти підкріплення в армію султана в разі війни. Але проти такого рішення виступила частина української шляхти, яку очолив впливовий аристократ Адам Кисіль – останній православний сенатор Речі Посполитої. Проти союзу з османами виступив і митрополит Київський, Галицький і всієї Русі Сильвестр Косів. Незважаючи на це, на початку 1651 р. Хмельницький прийняв османську протекцію. Але спроба створити українсько-молдавський союз під протекцією Стамбула не увінчалася успіхом – проти переходу під руку султана виступила основна маса війська. Спершу ремствування було тихим, але в червні 1653-го грянув бунт під Городком – козаки ополчилися проти гетьмана через проблеми з провіантом в армії, звістку про загибель в Молдавії експедиційного корпусу на чолі з Тимошем Хмельниченком, а також з-за невдоволення проосманською політикою Хмельницького. Грушевський в IX томі «Історії України-Руси» серед вимог бунтівників згадує і таке: «Ходім до царя християнського, з жінками і дітьми і всім добром; коли не схоче нас прийняти, краще нам у християн померти, ніж у поган у неволі!».

Хмельницькому не залишалося нічого іншого, як прийняти всі вимоги бунтівного війська. Військовий похід на Захід згорнули, а 1654 р. Гетьманщина уклала союз з Московським царством. Але контакти Хмельницького з османами не припинилися і після Переяславської ради.

У квітні 1655-го гетьман відправив до Стамбула посольство. Офіційно головним предметом переговорів були проблеми з татарами: Хмельницький в листі султанові скаржився на безчинства, які чиняться кримськими і ногайськими татарами, і просив султана стримати їх

активність. Але, за непрямыми даними, зокрема, листами самого султана, можна припустити, що піднімалося питання і про черговий союз.

Усі наступні гетьмани в тій чи іншій мірі теж контактували з османами. Петро Дорошенко в 1668-му уклав угоду про військово-політичний союз з Османською імперією. Україна зберігала повну автономію, вільний вибір гетьмана, отримувала звільнення від данини і військову допомогу для об'єднання всіх українських земель під владою Війська Запорозького. Цей договір був схвалений Корсунською радою в березні 1669 р.

Але в серпня 1672-го турецько-козацьке військо на чолі з султаном Мехметом IV вторглося на Поділля. Султана в поході супроводжувала матір – Хагідже Турхан. Вона, до речі, була україркою, родом з-під Хотина. Саме Турхан організувала змову і посадила сина на трон.

Захопивши Поділля, султан вирішив залишити цей край собі. Згідно з Бучацьким договором (жовтень 1672 р.) Річ Посполита відмовлялася від Поділля на користь османів, а від Брацлавщини та Київщини – на користь Дорошенка. Договір перекреслював українсько-османські угоди 1668-го і став початком краху протурецької політики гетьмана Дорошенка.

Наступні гетьмани теж активно співпрацювали з османами: Юрій Хмельницький навіть отримав булаву з рук турків, в третій раз ставши гетьманом, а Олешківська і Задунайська січі не тільки перебували на територіях, підконтрольних туркам, але і майже повністю були на утриманні від султанської скарбниці.

Наостанок згадаємо нащадка гетьмана Івана Брюховецького, відомого авантюриста і романтика Михайла Чайковського. Свого часу він брав активну участь у повстанні проти Російської імперії 1830-1831 рр., після поразки якого емігрував до Франції. У 1845-му намагався підняти повстання в Україні, але безуспішно. У 1850-му Чайковський перейшов на службу до султана і прийняв іслам, ставши Мехметом Садик-пашею. Тоді ж він провів успішні переговори з султаном про фінансування козацьких загонів і повстання з метою визволення України від влади Петербургу.

У 1853 р. з ініціативи Садик-паші був створений «Полк козаків оттоманських», згодом переформований в корпус. У січні 1854-го козаки Чайковського у прапора Запорізької Січі, що зберігся, прийняли присягу, тоді ж Садик-паша отримав від султана титул Міріан-паша (кошовий отаман).

«Османські козаки» взяли активну участь в Східній (Кримській) війні, а також російсько-турецькій війні 1877-1878 рр. Остаточо дітище

Садик-паші було розгромлено при облозі Плевни росіянами в 1877 р. На цьому історія козацько-османських відносин закінчилася [1].

Список використаних джерел:

1. Полюхович Д. Від Сагайдачного до Чайковського. Як козаки з турками воювали і дружили. URL: https://www.dsnews.ua/ukr/vlast_deneg/ot-sagaydachnogo-do-chaykovskogo-kak-kazaki-s-turkami-voevali-i-druzhili-31052021-424753

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-281-7-48>

Рябушкіна О. В.

*студентка 3-го курсу спеціальності «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Науковий керівник:*

Асатуров С. К.

*доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

ТЕРОР – КЛЮЧОВИЙ ЗАСІБ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

«Терор – це здебільшого марні жорстокості, які здійснюються для власного заспокоєння людьми, які самі відчувають страх. Я переконаний, що вина за терор падає майже виключно на переляканих, що виставляють себе патріотами буржуа, на страху, що роблять, у штани міщан і прохвостів, що обробляють свої справи при терорі», – Ф. Енгельс [1].

Причинами терору є велика кількість аспектів та процесів у державі, до основних можемо віднести:

– Прагнення державного центру здобути усю йому можливу повноту влади як всередині держави, так і за її кордонами. Прикладами можуть слугувати вбивства державних діячів, шантаж та маніпуляції, втручання у внутрішню політику інших держав.

– Брак демократії. Відомими прикладами є Ірак, Пакістан та Росія, у яких народ «загалом» має лише частину демократичних свобод.

– Бідність. Тут важливо зазначити, що головною виступає не тільки матеріальна бідність, а й духовна. Вона не є визначальною, але відіграє роль у становленні терористичного режиму країни.